

یارانه انرژی و دیدگاه‌های غیر همسو

Ener+

بحث یارانه‌ها و نحوه مدیریت آن به یک آزمون بزرگ برای دولت‌های پس از انقلاب تبدیل شده است. مواجهه با یارانه‌ها مصداق کامل تقابل بین آرمان اقتصادی و واقعیت‌های اقتصادی اجتماعی سیاسی در کشور است. بدنه کارشناسی و مدیریتی کشور به این نتیجه رسیده است که تداوم چنین وضعیتی امکان‌پذیر نیست. اما گویا هیچ تیم مدیریتی حاضر به پذیرش ریسک اصلاح وضع موجود نیست. به نظر می‌رسد ریسک غیر قابل محاسبه در این حوزه بیش از ریسک قابل ارزیابی است.

در این شرایط جهان انرژی به بررسی آخرین دیدگاه‌های کارشناسان و مدیران ارشد اقتصادی کشور در این زمینه پرداخته است. همایش نقدی کردن یارانه‌ها که از آخرین هفته‌های سال ۸۳ آغاز شده و همچنان در دانشگاه امام صادق ادامه دارد تازه‌ترین محفلی است که در میان کارشناسان اقتصادی به بحث در خصوص بایسته‌های یارانه پرداخته است. گزارش حاضر عصاره‌ای است از آنچه مدیر اجرایی همایش مزبور آقای امیر حسین تحقیقی از زبان بزرگان علمی و اجرایی ارائه کرده است، بخوانید.

یارانه‌ها طی سال‌های اخیر همواره موضوع روز کشور بوده است. در آخرین فصل سال ۸۳ همایشی تحت عنوان نقدی کردن یارانه‌ها با همکاری دانشگاه امام صادق (ع)، مجلس و وزارت بازرگانی برگزار شد. این همایش نیز فرصتی بود برای طرح مجدد بحث یارانه‌ها در اقتصاد ایران. از دهه ۷۰ که بحث هدفمند کردن یارانه‌ها در مراکز تصمیم‌گیری کشور مطرح بود تا به امروز که این بحث مجدداً مطرح گردیده است تغییری در ماهیت بحث‌ها حاصل نشده است هر چند در این مدت چند صفر دیگر در مقابل ارقام پرداختی یارانه افزوده شده است. در طول این مدت نه اجتماعی بر سر تعریف و میزان یارانه‌های پرداختی حاصل شده است نه راهکاری برای هدفمند کردن یارانه‌ها ارائه شده و نه اراده‌ای برای تصمیم‌گیری در بین مسئولان مشاهده می‌شود.

آقای سید محمدخاتمی چندی پیش و در واپسین روزهای تصدی ریاست جمهوری عدم اصلاح وضعیت فعلی یارانه‌ها را مهمترین ضعف دولت خود در عرصه اقتصاد ذکر کرد، رئیس جمهوری منتخب نیز در اولین مصاحبه مطبوعاتی خود در پاسخ به سؤالی در خصوص یارانه‌ها به این نکته بسنده کرد که «تعریف من از یارانه‌ها متفاوت است».

«یارانه‌ها» بنا به گفته دکتر شبیانی، رئیس کل بانک مرکزی تبدیل به بهمنی شده است که همین طور می‌غلطد و بزرگتر

به ندرت می‌توان کسی را در ایران یافت که هزینه یک کیلو وات ساعت برق یا یک لیتر بنزین را بداند؛ کمتر خانواده‌ای در ایران هنگام خرید وسایل و لوازم برقی به میزان مصرف انرژی دستگاه توجه دارد؛ هیچ تولیدکننده‌ای برای معرفی کالای خود، روی مصرف کمتر انرژی تبلیغ نمی‌کند. به نظر می‌رسد یارانه‌ای بودن انرژی همه فعالان دو جانب عرضه و تقاضا را دچار نوعی غفلت کرده است. در حالی که در مورد اکثر کالاهای اساسی مانند برنج، روغن، قند و شکر مصرف کنندگان با هر دو قیمت آزاد و یارانه‌ای سرو کار دارند و تفاوت آن را حس می‌کنند در مورد انرژی، وضع متفاوت است. مصرف کنندگان از ارزش واقعی حامل‌های انرژی اطلاعی ندارند که این خود به مصرف و اتلاف گسترده دامن زده است.

به گفته آقای مهدی هاشمی، مدیر عامل سابق سازمان بهینه‌سازی مصرف سوخت، معیارهای مصرف انرژی در بخش صنعت دو برابر، در بخش ساختمان ۲/۵ برابر، در بخش حمل و نقل دو برابر در بخش لوازم خانگی ۷ برابر و در تولید آجر ۵/۵ برابر استانداردهای جهانی است. در حالی که اگر انرژی از نظر اقتصادی ارزش و جایگاه خود را پیدا کند حتماً روش‌هایی که منجر به صرفه‌جویی و یا افزایش کارایی انرژی شود مورد توجه قرار می‌گیرند.

طبق محاسبات صورت گرفته در سازمان بهینه‌سازی مصرف سوخت اگر طی یک پروژه ۳۰۰ میلیون دلاری آبگرمکن‌ها و بخاری‌های نفتی کشور تعویض شود، حدود ۲۰ میلیارد دلار صرفه‌جویی صورت می‌گیرد یا اگر فقط تولید بخاری گازی کشور با مبلغ ۵ میلیون دلار اصلاح شود احتیاجی به توسعه دو فاز پارس جنوبی که چهار میلیارد دلار هزینه در بردارد، نیست.

سرمایه‌گذاری و بهینه‌سازی اقتصادی زیر پتک یارانه‌ها
در اقتصاد، قاعده‌ای وجود دارد که می‌گوید اگر یک بازار از تعادل خارج گردد دیگر بازارها نیز از تعادل خارج خواهند شد. یارانه‌ای بودن مواد سوختی، تو جیه اقتصادی طرح‌های اقتصادی

می‌شود و ما فقط یاد گرفته‌ایم که فرار کنیم. ولی سرانجام این بهمن بر سر یکی از دولت‌ها فرو خواهد ریخت.

برای بنزین، برق، گازوئیل، نفت کوره و ... اصولاً در کشور یارانه‌ای پرداخت نمی‌شود. آقای دکتر حسن سبحانی با ذکر این نکته به بیان دیدگاه خود در خصوص یارانه حامل‌های انرژی می‌پردازد: «یارانه مبلغی است که دولت در بودجه‌های سالیانه بابت تولید برخی از اقلام به منظور کمک به مصرف‌کننده و یا تسهیل خدمات بانکی از حیث تسهیلات به مردم پرداخت می‌کند».

به طور مشخص دولت بابت گندم، برنج، شکر، قند، روغن، دارو و سود بانکی مبلغی حدود ۳ هزار میلیارد تومان پرداخت می‌کند که در بودجه کشور مشخص است در حالی که برای حامل‌های انرژی پرداختی صورت نمی‌گیرد و در بودجه نیز هیچ مبلغی به این منظور وجود ندارد.

دولت روزانه یک میلیون و ششصد هزار بشکه نفت را به صورت رایگان تحویل پالایشگاه‌ها می‌دهد در حالی که می‌تواند آن را به قیمت بین المللی در بازار جهانی بفروشد. و این همان نکته‌ای است که دکتر اکبر کمیجانی روی آن دست می‌گذارد. وی آنچه که می‌تواند به خزانه دولت واریز شود را نیز جزء یارانه ذکر می‌کند.

آقای دکتر اکبر کمیجانی معاون بانک مرکزی به بند دال تبصره ۱۲ قانون بودجه سال ۸۲ اشاره می‌کند که در آن ذکر شده قیمت حامل‌های انرژی بر اساس نرخ فوب خلیج فارس (بازار منطقه) تعیین و پس از کسر بهای فروش داخلی آنچه می‌ماند یارانه محسوب می‌شود. بر این اساس یارانه انرژی در سال ۸۱ حدود ۱۲ هزار میلیارد تومان بوده که در سال ۸۳ به حدود ۱۵ هزار میلیارد تومان افزایش یافته است که این ارقام در سال جدید رشد چشمگیری داشته است. جدول شماره یک میزان یارانه پرداختی به مشترکین برق بر اساس نوع کاربری به تفکیک را نشان می‌دهد.

فاجعه شفاف نبودن یارانه‌ها

دکتر داوود دانش جعفری: «در مورد کالاهای یارانه‌ای نباید انتظار حضور بخش خصوصی را داشته باشیم جزء در حد حق العمل کاری». صنعتی که یارانه‌ای باشد فقط عرصه حضور دولت است، چون بخش خصوصی نمی‌تواند چنین زیان‌هایی را نادیده بگیرد.

در عرصه حضور دولت است، چون بخش خصوصی نمی‌تواند چنین زیان‌هایی را نادیده بگیرد.

یارانه به کجای رود؟

کدام اقشار از یارانه انرژی بیشتر بهره‌مند می‌شوند؟ برای بررسی این مسأله اقشار جامعه را به ۱۰ دهک تقسیم بندی می‌کنند و رفتار و مصرف هر دهک را مورد مطالعه قرار می‌دهند. در دو جدول شماره ۲ سهم خانوارهای شهری و روستایی از یارانه برخی حامل‌های انرژی به تفکیک دهک‌های هزینه‌مورد بررسی قرار گرفته است.

بانگاهی به جداول ۲ در می‌یابیم دهک اول شهری و روستایی ۷ درصد یارانه بنزین را جذب می‌کنند این در حالی است که دهک دهم شهری ۲۶/۸ درصد و دهک دهم روستایی ۳۷/۶ درصد بنزین را مصرف می‌کنند که ۵ برابر دهک اول است.

این جدول به خوبی نشان می‌دهد که اقشار ثروتمند سهم به مراتب بیشتری از یارانه انرژی را دریافت می‌کنند.

برای روشن تر شدن بحث یارانه‌ها باید سهم هزینه انرژی از کل هزینه خانوارهای شهری و روستایی نیز مورد مطالعه قرار گیرد. (جدول شماره ۳)

همانطور که ملاحظه می‌شود در دهک اول، سهم بالایی از مخارج را مخارج انرژی تشکیل می‌دهد، لذا این افراد نسبت به قیمت انرژی حساس هستند. پس در صورتی که قیمت‌های انرژی تغییر کند مخارج آنها در ابعاد قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته و روند کلی ترکیب هزینه‌ها را با اختلال جدی مواجه می‌کند. در دهک دهم هر چند میزان مصرف انرژی بیشتر است ولی به دلیل بالا بودن درآمد سهم انرژی در سبد هزینه بسیار پایین است.

تصمیم سخت

تصمیم‌گیری برای اصلاح وضعیت یارانه جسارت زیادی می‌خواهد. بی‌شک تصمیم‌گیری در این خصوص هزینه‌های زیادی دارد که از عهده قوه مجریه بیرون است به همین دلیل تمامی دولت‌های بعد از جنگ شانه‌ها را زیر بار چنین تصمیمی خالی کرده‌اند.

“یارانه‌ها را به رفراوند بگذاریم” این پیشنهادی بود که جمعی از کارشناسان اقتصادی مطرح کردند. “آثار و پیامدهای وضعیت فعلی یارانه‌ها را برای مردم تشریح کنیم سپس آن را به رأی عمومی بگذاریم. اگر رأی هم نیاورد تا جایی که امکان دارد این وضعیت ادامه یابد” اما غالب مدیران نظر دیگری دارند: “حکومت این مسأله را مانند پرونده هسته‌ای ایران مدیریت کند. “سعید شیرکوند معاون اقتصادی وزیر امور اقتصاد و دارایی تغییر دولت‌ها و نمایندگان مجلس را از مشکلات تصمیم‌گیری در این خصوص ذکر می‌کند و معتقد است که هر سه قوه باید هزینه کنند و اقدامات لازم را بعمل آورند. طهماسب مظاهری نیز چنین پیشنهادی را ارائه می‌کند: “راه حل مسأله یارانه‌ها تشکیل ستاد و هسته فکری و مطالعاتی متشکل از سه قوه است تا برای رفع مشکل یارانه‌ها برنامه ریزی کند.”

اما این اصلاح آنگذر سخت به نظر می‌رسد همانطور که چندی پیش یکی از مدیران نظام اعلام کرد، اصلاح یارانه‌ها نیازمند “خون” است. باید دید چه کسی توان پرداخت تاوان این خون را دارد.

در قالب تولید بهینه و تولید با حداکثر ظرفیت جمع آوری و مورد مطالعه قرار می‌گیرد. آقای مهندس محمد آقایی؛ مدیر عامل شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران، برای اولین بار به این موضوع اشاره کرد که از ظرفیت پالایشگاه‌ها بیش از حد تولید بهینه استفاده می‌شود. به گفته وی برای تولید بهینه باید ۳۵۰ هزار بشکه کمتر از یک میلیون و ۶۰۰ هزار بشکه پالایش شود یعنی دقیقاً یک میلیون و ۲۵۰ هزار بشکه. این الگوی رفتاری در بخش تولید حاشیه سود پالایشگاه‌ها را که در حالت بهینه ۸۰ سنت بوده به ۱۴ سنت کاهش داده است.

به راستی آیا در چنین وضعیتی بخش خصوصی حاضر به سرمایه‌گذاری خواهد شد؟ این همان مسأله‌ای است که آقای دکتر داوود دانش جعفری؛ به آن می‌پردازد: “در مورد کالاهای یارانه‌ای نباید انتظار حضور بخش خصوصی را داشته باشیم جزء در حد حق العمل کاری”. صنعتی که یارانه‌ای باشد فقط

را نیز محدودش ساخته است. براستی فعالیت کدام گروه از نیروگاه‌ها صرفه اقتصادی دارد؟ این نکته‌ای است که آقای مهندس حجت قائم مقام توانیر به آن اشاره می‌کند: “در کشور انگیزه داشتن نیروگاه‌های گاز سوز در مقایسه با نیروگاه برق آبی یا زغال سنگ بیشتر است در حالی که اگر سوخت به قیمت بین‌المللی محاسبه شود نیروگاه برق آبی در اولویت قرار می‌گیرد چون سرمایه‌گذاری ریالی اولیه‌اش بالاست ولی در دراز مدت سوخت مصرف نمی‌کند. آقای حجت سپس به نیروگاه سیکل ترکیبی اشاره می‌کند و می‌گوید: “تا اینکه اگر نیروگاه‌های سیکل باز را به سیکل بسته تبدیل کنیم راندمان از ۳۵ درصد به ۵۱ درصد افزایش می‌یابد ولی چون انرژی ارزان است سرمایه‌گذاری برای این تغییر به صرفه نیست.”

این وضعیت کم و بیش در دیگر بخش‌های اقتصادی نیز وجود دارد. «۵۰ نوع محصول پتروشیمی از ۳۰ تا ۳۰ درصد زیر قیمت بازار جهانی به فروش می‌رسد.» به گفته آقای محمدرضا نعمت‌زاده، مدیرعامل شرکت ملی صنایع پتروشیمی تفاوت قیمت‌های محصولات پتروشیمی در بازارهای داخلی و خارجی در زمینه فروش پلیمرها ۱۳۰ میلیارد تومان، کودهای شیمیایی ۱۵۵ میلیارد تومان و گاز مایع ۱۳۶ میلیارد تومان بوده است. به عبارت دیگر ۳۳۱ میلیارد تومان زیان عاید پتروشیمی شده است. که این ارقام در سال جاری به بیش از ۵۰۰ میلیارد تومان بالغ شده است.

در بخش پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی نیز وضعیت بهتر از این نیست، بگونه‌ای که در مورد پالایشگاه‌ها دو رقم

جدول شماره یک - مقایسه هزینه تمام شده و متوسط نرخ فروش برق به مشترکین با تعرفه‌های مختلف در سال ۸۲

مشترکین	درصد مصرف	متوسط هزینه تمام شده		متوسط نرخ فروش		یارانه پرداختی
		ریال بر کیلووات ساعت	ریال بر کیلووات ساعت	ریال بر کیلووات ساعت	ریال بر کیلووات ساعت	
خانگی	۳۳/۹	۴۰۷/۴۷	۹۷	۳۱۰/۴۷		
عمومی	۱۲/۳	۳۱۸/۴۲	۱۵۲	۱۶۶/۴۲		
کشاورزی	۱۷/۴	۳۲۲/۸۷	۱۴	۳۰۸/۸۷		
صنعتی	۳۷/۶	۲۸۸/۹۵	۱۶۲/۹	۱۲۶/۰۵		
تجاری	۶/۶	۳۹۶/۳۵	۴۱۲	-۱۵/۶۵		
معابر	۴/۲	-	-	-		
متوسط	۱۰۰	۳۳۷/۳۸	۱۳۷/۶	۱۹۹/۶۱		

جدول شماره ۲ - سهم خانوارهای شهری از یارانه برخی حامل‌های انرژی به تفکیک دهکهای هزینه در سال ۸۱ (درصد)

حامل‌ها	دهک	اول	دوم	نهم	دهم
بنزین		۰/۷	۷/۴	۲/۱	۳۶/۸
نفت سفید		۸/۳	۸/۲	۸	۹/۹
گاز مایع		۸/۷	۸/۶	۹/۹	۹/۴
گازوئیل		۰/۷	۲/۳	۱۷/۵	۴/۸۱

جدول شماره ۳ - سهم هزینه انرژی از هزینه کل خانوارهای شهری و روستایی

شرح	خانوارهای شهری		خانوارهای روستایی	
	هزینه خوراکی	هزینه انرژی	هزینه خوراکی	هزینه انرژی
متوسط کل خانوارها	۲۴/۵	۷۵/۵	۴۰/۳	۵۹/۷
دهک اول	۳۶/۷	۶۳/۳	۴۸/۲	۵۷/۸
دهک دوم	۳۴/۹	۶۵/۱	۴۹/۹	۵۰/۱
دهک سوم	۳۳/۸	۶۶/۲	۴۸/۸	۵۱/۲
دهک نهم	۲۳/۶	۷۶/۴	۳۸/۴	۶۱/۶
دهک دهم	۱۵/۶	۸۴/۴	۳۲/۴	۶۷/۶